DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.12789783 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଝାରଖଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି

ବିଦ୍ୟାଧର ରାଉତ

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି, ଯାହାର ଅନ୍ୟନାମ 'ହୋଡ଼ୋକୋ' ବା 'କୋଲ୍' ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଗୃହିତ । ଏହି ଜନଜାତି ଭାରତର ପାଖାପାଖି ସବୁ ଜାଗାରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଝାରଖଣ୍ଡରେ ଏମାନଙ୍କର ଜନସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅଟେ । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ଝାରଖଣ୍ଡର ଜନସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତୃତୀୟ ବଡ଼ ଜନଜାତି ଅଟେ । ଏହି ଜନଜାତିଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପେଶା କୃଷି ଅଟେ, ତେଣୁ ଏହାଙ୍କୁ କୃଷକ ଜନଜାତି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ୨୦୧୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଝାରଖଣ୍ଡରେ ଏହି ଜନଜାତିର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୨,୨୯,୨୨୧ । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଆଗମନ, ବାସସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ ଐତିହାସିକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ, ଏକ ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ଛୋଟନାଗପୁରରେ ଆସି ବସବାସ କରିବାରେ ପ୍ରଥମ ଜନଜାତି ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ମହାନ 'କୋଲେରିୟାନ୍ ପ୍ରଜାତି' ସହିତ ଥିଲା । ଛୋଟନାଗପୁର ପ୍ରବେଶ ପରେ ମୁଣ୍ଡାମାନେ ବିଭାଜିତ ହୋଇ ଅଲଗା ଅଲଗା ଜନଜାତିର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଆଗମନ ପରେ ଛୋଟନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳ କୃଷି ସଭ୍ୟତା ଏବଂ ଗ୍ରାମୀଣ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶ ହେବା ସହିତ ଜଙ୍ଗଲକୁ ସଫାସୁତରା କରି କୃଷି ଉପଯୋଗ ଭୂମି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ସ୍ଥାପନା କରାଗଲା । ନିଜ ଦ୍ୱାରା ଜଙ୍ଗଲ ସଫାକରି ତିଆରି କରାଯାଇଥିବା କ୍ଷେତକୁ ମୁଣ୍ଡା ଲୋକମାନେ 'ଖୁଣ୍ଟକଟୀ ହାତୁ' କହୁଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡା ସଭ୍ୟତାର ଆରମ୍ଭରେ 'ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ' ତଥା 'ପାହାନ' ପଦର ଆୟଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଦୁଇ ଆରମ୍ଭିକ ଗାଁର ପଦାଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରମ୍ପରିକ ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ ସଂଗଠନର ନିର୍ମାଣ କରାଗଲା । ସମସ୍ତ ଗାଁର ମୁଖିଆ ମିଳିତ ହୋଇ 'ଅନ୍ତର ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନ'ର ସ୍ଥାପନା କରାଗଲା ମୁଣ୍ଡାମାନେ ଗାଁରେ ଭାଇ ଭାଇ ହୋଇ ଚଲୁଥିଲେ, ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ତଥା ନିଜର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଅନ୍ତର ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ ସଂଗଠନର ବିକାଶ କରାଯାଇଥିଲା । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ନିଜର 'ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନ'ଙ୍କୁ 'ମୁଣ୍ଡା' ଏବଂ 'ଅନ୍ତର ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନ'ଙ୍କୁ 'ମାନକୀ ମୁଣ୍ଡା' କହୁଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟଏକ ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ 'ରିସା ମୁଣ୍ଡା'ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ୨୧,୦୦୦ ରୁ ଅଧିକ ମୁଣ୍ଡା ରୋହତାସଗଡ଼ରୁ ସୋନ ନଦୀ ପାରି ହୋଇ ଛୋଟନାଗପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । 'ସୁତିୟା ମୁଣ୍ଡା' ଏମାନଙ୍କର ମୁଖିଆ ଥିଲେ । 'ସୁତିଆମ୍ବେ' ଗ୍ରାମ ମୁଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ 'ମଦିରା ମୁଣ୍ଡା'ଙ୍କ ପୁତ୍ର 'ଫଣିମୁକୁଟ ରାୟ'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ନାଗବଂଶ'ର ସ୍ଥାପନା କରାଗଲା । ସେ ପ୍ରଥମେ ନାଗବଂଶୀ ରାଜା ଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଗାଁର ମୁଣ୍ଡା ରାଜାଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ କିଛି କିଛି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ସେହି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟକୁ ଗ୍ରାମବାସି ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ପାଖରେ ତଥା ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତର

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at :
https://pracheenews.com/

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12789783
Article No - BPPP00208

ଯୋଗାଯୋଗ :
ଡ. ବିଦ୍ୟାଧର ରାଉତ, ଗବେଷକ
ନିଆଳୀ, କଟକ (ଓଡ଼ିଶା)
E-Mail ID: bidyadharrout044@gmail.com
ORCID ID: -https://orcid.org/0009-0000-6439-2101

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୧୧.୫.୨୦୨୪	୧୬.୬.୨୦୨୪	୨୩.୬.୨୦୨୪	୧.୭.୨୦୨୪

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ରାଉତ, ବିଦ୍ୟାଧର., ୨୦୨୪ । **ଝାରଖଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି** । ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ । ଭାଗ :୧୦, ସଂଖ୍ୟା : ଘ, ପୃଷ୍ଠା :୨୯-୩୪ ।

ଗ୍ରାମ ପ୍ରଧାନ ମାନକୀ ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଉଥିଲେ । ମାନକୀମୁଣ୍ଡା ଏହି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟକୁ ରାଜସ୍ୱ କର ବା ଖଜଣା ହିସାବରେ ରାଜକୋଷରେ ଜମା କରୁଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମ ଖଜଣା ଜମା କରିସାରୁଥିଲେ ସେତେବେଳେ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ପ୍ରଜା ମିଳନ ସମାରୋହର' ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । ସମସ୍ତ ଗାଁର ପ୍ରଧାନ ମୁଣ୍ଡା, ପାହାନ, ମାନକୀ ମୁଣ୍ଡା ତଥା ଅନ୍ୟ ଜନସାଧାରଣ ଏହି ସମାରୋହରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । ସମାରୋହରେ ରଙ୍ଗାରଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନୃତ୍ୟ, ସଂଗୀତ ଓ ମେଳାର ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଖଣ୍ଡରେ 'ଫଣିମୁକୁଟ ରାୟ'ଙ୍କ ପରେ ବହୁ ନାଗବଂଶୀ ରାଜା ଶାସନ କଲେ । ଶାସକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀକୁ ବହୁଜାଗା ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ କରାଯାଉଥିଲା । ମୋଗଲ ଶାସନ କାଳରେ ନାଗବଂଶୀ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ରାଜସ୍ୱ କରର ଭାର ଲଦି ଦିଆଗଲା । କର ନ ଦେବା କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜେଲ୍‌ରେ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଜେଲ୍‌ରୁ ମୁକ୍ତି ହେବା ପରେ ରାଜା 'ଦର୍ପନାଥ ଶାହୀ' ନିଜପାଇଁ ଏକ ବିଶାଳ ମହଲ ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଜନଜାତିମାନଙ୍କୁ ଏହି ମହଲରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ରହିବାପାଇଁ ଜମି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନ କାଳରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜମିଦାର ପଦରେ ରଖାଗଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । କର ବା ରାଜସ୍ୱ ଖଜଣା ଦେଇପାରୁ ନଥିବା ଜନଜାତିଙ୍କ ଜମିକୁ ନିଲାମ କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଜମିଦାର ବଂଶ ରୂପେ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶଜ ଆହୁରି ଆକ୍ରାମକ ହୋଇଗଲେ । ଶାସକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଇତମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଅତ୍ୟାଚାର ତଥା ଶୋଷଣ କରାଯାଉଥିଲା ।

ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନ, ଜମିଦାର, ଦିକୁ (ଅଣ ଆଦିବାସୀ)ଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି 'ଲଢ଼ିଇ ଖୁନୀ' ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବହୁତ ମୁଣ୍ଡା ସୁପୁତ୍ର ସହୀଦ୍ ହେଲେ । ମୁଣ୍ଡା ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ତୋପ ବନ୍ଧୁକର ବଳରେ ଶାନ୍ତ କରି ଦିଆଗଲା । ବିଭିନ୍ନ ନିୟମ ତିଆରି କରି ଛୋଟନାଗପୁରକୁ ସାମାନ୍ୟ ନ୍ୟାୟାଳୟ କ୍ଷେତ୍ରଠାରୁ ଅଲଗା କରିଦିଆଯାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିୟମ ଜାରି କରାଯାଇଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନ କାଳରେ ଇସାଇ ମିଶନାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଛୋଟନାଗପୁର ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଧର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଇସାଇ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇଲେ । ମୁଣ୍ଡା ଅଞ୍ଚଳରେ ମିଶନାରୀ ସ୍କୁଲ୍, ହସ୍ପିଟାଲ, କୋଅପରେଟିଭ୍ ସୋସାଇଟି, ଟେକ୍ନିକ୍ ସ୍କୁଲ୍ ଇତ୍ୟାଦିର ସ୍ଥାପନା କରାଗଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଜରୁରୀ ପଡୁଥିବା ଜାଗା ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଠାରୁ ହଡ଼ପ କରାଯାଇଥିଲା । ଜମି ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଇସାଇ କରାଯାଇଥିଲା । ଇସାଇ ଓ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବାପାଇଁ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଭଗବାନ 'ବିରସା ମୁଣ୍ଡା'ଙ୍କ ଜନ୍ମ ହେଲା । ବିରସା ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଅନୁସାରେ ଇଂରେଜ ଓ ଇସାଇ ଉଭୟ ଏକ ଅଟେ । ଉଭୟଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ କାମ ସାଧାରଣ ଗରିବ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଜମି ଛଡ଼ାଇନେବା ତଥା ଧର୍ମାନ୍ତରଣ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ ଅପବିତ୍ର କରିଦେବା । ବିରସା ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଜାଗରଣ କରାଗଲା ଓ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିରସା ଧର୍ମ ବି ପ୍ରଚାର କରାଗଲା । ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ଅଶୁଦ୍ଧ ଇସାଇମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଇସାଇ ମିଶନାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିରସାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ଜେଲ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା କିନ୍ତୁ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଛୋଟନାଗପୁର ଅଧିନିୟମ ୧୯୦୫ ପ୍ରକାଶରେ ଆସିଲା । ଖୁଣ୍ଟୀ, ଗୁଲ୍‌ଲା, ସିମ୍‌ଡେଗା ସବଡ଼ିଭିଜନ ରୂପେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କର ଜମିର ସମସ୍ତ ରେକର୍ଡ଼ ତିଆରି କରାଗଲା । ଏହିପରି ଛୋଟନାଗପୁରର ଇତିହାସ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଇତିହାସ ସହିତ ଯୋଡ଼ିହୋଇ ରହିଛି ।

ଝାରଖଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କର ପ୍ରମୂଖ ନିବାସସ୍ଥାନ ରାଞ୍ଚି, ଖୁଣ୍ଟି, ସିମ୍‌ଡ଼େଗା, ପଶ୍ଚିମ ସିଂହଭୂମ, ସରାଇକେଲା ଖରସାଂବା, ଗୁମ୍‌ଲା, ରାମଗଡ଼, ପୂର୍ବୀ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ଅଟେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏମାନେ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ କିଛି କିଛି ଜନସଂଖ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଭାରତ ଭୂମିରେ ପ୍ରଥମେ 'ନାଗ୍ରିଟସ୍' ଓ ତାପରେ 'ପ୍ରୋଟୋଷ୍ଟ୍ରେଲାୟଡ୍ ପ୍ରଜାତି' ସମୂହଙ୍କର ଆଗମନ ହୋଇଥିଲା । ଆଫ୍ରିକାର ହଣ୍ଟର ଗ୍ରୁପ୍ ପଚାଶ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସାଉଥ୍ ଇଷ୍ଟ ଏସିଆର ଦେଶ ଭାରତ, ମିଆଁମାର, ଶ୍ରୀଲଙ୍କା ଦେଶରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଭାରତର ଇଣ୍ଡସ୍ ଭେଲି ସିଭିଲାଇଜେସନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରୋଟୋଷ୍ଟେଲାୟଡ୍ ପ୍ରଜାତି ସମୂହରେ ରଖାଯାଇଛି । ଝାରଖଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅନୁସୂଚୀତ ଜନଜାତି ଏହି ପ୍ରଜାତି ସମୂହର ଅନ୍ତର୍ଭୂକ୍ତ ।

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଲୋକମାନେ 'ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସିଆଟିକ୍' ବା 'ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ଭାଷା ପରିବାର'ର ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଏହି ଭାଷା ପରିବାରକୁ 'ନିଷାଦ ଭାଷା ପରିବାର' କୁହାଯାଏ । ଝାରଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ ବା ଅଷ୍ଟ୍ରୋଏସିଆଟିକ୍ ମୁଣ୍ଡାରୀ ଭାଷା ପରିବାର ବୋଲି ୩୨ ପ୍ରକାର ଜନଜାତିରୁ ୨୮ ପ୍ରକାର ଜନଜାତି କହିଥାନ୍ତି । ଚାରୋଟି ଅନୁସୂଚୀତ ଜନଜାତି ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ବୋଲିର ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ମାତୃଭାଷାକୁ 'ମୁଣ୍ଡାରୀ'' କୁହାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡାରୀ ଭାଷାକୁ 'ହୋଡୋଜଗର

ଭାଷା' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡାରୀ ଭାଷା ଅତିରିକ୍ତ ଏମାନେ ସାଦ୍ରୀ, ସଦାନୀ, ନାଗପୁରୀ, ପଞ୍ଚପରଗନୀୟା ଏବଂ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି । କିଛି ଲୋକ ମଗହୀ ତଥା ଭୋଜପୁରୀ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଭାଷାରେ ବହୁଭାଷିକତା ଓ ଭାଷିକ ବିବିଧତା ଦେଖାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡାଲୋକ କେବଳ ସ୍ଥାନୀୟ ଭାଷାର ଜ୍ଞାନ ରଖିବା ସହିତ ଶିକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଏମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୀ ତଥା ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ାଯାଇଥାଏ । କିଛି ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ସଂପର୍କରେ ଆସି ହିନ୍ଦୀ କହିବା ଶିଖିଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଲୋକ ବିଭିନ୍ନ ଆୟୁ, ଲିଙ୍ଗ, ଜାତି ତଥା ପେଶା ସମୂହ ପାଇଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଜନସଂଖ୍ୟା ବର୍ତ୍ତମାନ ସହର ଏବଂ ଗାଁରେ ବସବାସ କରଛନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଜନସଂଖ୍ୟା ଏବେ ଗାଁରେ ବସବାସ କରନ୍ତି । ଦେଶ ସ୍ୱାଧିନ ହେବାର ଏତେ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଜନସଂଖ୍ୟା ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଛୋଟମୋଟ ବ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରି ନିଜର ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରୁଛନ୍ତି । ସହରୀ, ଗ୍ରାମୀଣ ତଥା ଶିକ୍ଷିତ ଅଶିକ୍ଷିତ ବିଭାଜନ କାରଣରୁ ଏମାନଙ୍କର ଆଗମନ ସାଧନରେ ଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଏ । ଗ୍ରାମୀଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହୁଥିବା ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ପାଖରେ କୌଣସି ଯାତାୟତ ସାଧନ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କ୍ୱଚିତ୍ ପରିବାରରେ ସାଇକେଲ୍ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ ହାଟ, ବଜାର, ମେଳା, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଘରକୁ ପାଦରେ ଚାଲିଚାଲି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଦୂର ଦୂରାନ୍ତର ଯିବା ଆସିବା ପାଇଁ ଏମାନେ ସରକାରୀ ତଥା ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ବସର ଉପେଯାଗ କରନ୍ତି । କିଛି ଗାଁର ଲୋକମାନେ ନିକଟ ସ୍କୁଲ୍, ହସ୍ପିଟାଲରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଯିବା ଆସିବା ପାଇଁ ସାଇକେଲ୍ ତଥା ମୋଟର ସାଇକେଲ୍ ରଖିଥାନ୍ତି । ନଗରରେ ରହୁଥିବା କିଛି ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ପରିବାରଙ୍କ ପାଖରେ ସାଇକେଲ୍ ଓ ମୋଟର ସାଇକେଲ୍ ଦେଖରବାକୁ ମିଳେ । କିଛି ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଚାକିରୀ କରୁଥିବା ଘରେ ମୂଲ୍ୟବାନ କାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଲୋକମାନେ ଶାକାହାରୀ ଓ ମାଂସାହାରୀ ଉଭୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଲୋକ ଶାକାହାରୀ ଓ ସମସ୍ତ ଲୋକ ମାଂସାହାରୀ ହୋଇଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କର ଦୈନିକ ଆହାର ଶାକାହାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ପ୍ରତିଦିନ ମାଂସର ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରେ ତେବେ ଏମାନେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ପରିବାରଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଭୋଜନ ମାଡ୍, ଭାତ, ଡାଲି, କଟାଇ ଶାଗ, ଫୁଟ୍‌କଲ୍ ଶାଗ, ଆଳୁପତ୍ର ଶାଗ, ପିତା ଶାଗ, ହାଣ୍ଡିଆ, ମହୁଆ, ମାଣ୍ଡିଆ ରୁଟି, ବାଜରା ରୁଟି, ମକ୍କା ରୁଟି, କନ୍ଦମୂଳ ଝୋଳ, ମହୁଫେଣା ଝୋଳ ଇତ୍ୟାଦି ଖାଇଥାନ୍ତି । ଦିନକୁ ଏମାନେ ଦୁଇ ବା ତିନି ବକତ ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ପର୍ବପର୍ବାଣି ଅବସରରେ ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଘରେ ବିଶେଷ ଶାକାହାରୀ ଭୋଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଯେପରି ଚାଉଳ, ଗହମ, ମକା, ବାଜରାର ରୁଟି, ପରଟା, ପୁରୀ, ଛିଲ୍‌କା, ପିଠା, ଢୁସ୍‌କା, ବରା, ଶାଗ, ଡାଲି, ତରକାରୀ । ସାମାଜିକ ପୂଜା ପର୍ବାଣି ଅବସରରେ ପେଣ୍ଡି ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, କୁକୁଡ଼ା, ବତକର ବଳୀ ଚଢ଼ାଯାଏ ତଥା ବଳୀର ମାଂସ ସହିତ ଭାତ ମିଶାଇ ଖେଚୁଡ଼ି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତାକୁ ମହାପ୍ରସାଦ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ବର୍ଷା ଦିନେ ମାଛ, କଙ୍କଡ଼ା, କଇଁଚ, ବେଙ୍ଗ, ଗେଣ୍ଡା ଆଦି ଖାଇଥାନ୍ତି । ଘରକୁ ଅତିଥି ଆଗମନ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ମାଂସ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ବିନା ମାଂସରେ ଅତିଥି ସତ୍କାର ହୋଇନଥାଏ । ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ତଥା ବ୍ୟାପାର ବଣିଜ କରୁଥିବା ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ପ୍ରତିଦିନ ମାଛ, ମାଂସ, ଶାଗ, ପରିବା, ତରକାରୀ ଖାଇଥା'ନ୍ତି । ଏହିପରି ଗ୍ରାମୀଣ ଓ ସହରୀ ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟପେୟରେ ଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଏ । ନିଜର ଭୋଜନ ପାଇଁ ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଶିକାର ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଶିକାରରେ ଏମାନେ ହରିଣ, ବାରାହା, ଜଙ୍ଗଲୀ ଘୁଷୁରୀ, ଠେକୁଆ, କୁଟୁରା, ମୂଷା, ବାଘଙ୍କୁ ମାରି ସେମାନଙ୍କ ମାଂସକୁ ଭୋଜନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ପେଶା କୃଷି ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ମୁଣ୍ଡାଙ୍କୁ କୃଷକ ଜନଜାତି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ କୃଷିରେ ଧାନ, ମାଣ୍ଡିଆ, ମକା, ବାଜରା, ସୁଆଁ, କୋଦୁଅ, ହରଡ଼ ଆଦି ଚାଷ କରନ୍ତି । ପାଖାପାଖି ସମସ୍ତ ପରିବାରଙ୍କ ପାଖରେ ନିଜର ପୁସ୍ତନୀ ଜମି ରହିଥାଏ, ଯାହାକୁ ଏମାନେ 'ଖୁଣ୍ଟକଟୀ ଭୂମି' ବି କୁହନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ମୁଣ୍ଡାମାନେ ଗାଈ, ବଳଦ, ମଇଁଷି, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, କୁକୁଡ଼ା, ବତକ ପାଳନ କରନ୍ତି । ପଶୁମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ ଏମାନେ ଘରକୁ ଲାଗି ଗୁହାଳ ନିର୍ମାଣ କରିଥାନ୍ତି । ପଶୁ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ରୋଜଗାର ବଢ଼ାଇଥାନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ପାଖରେ ଥିବା ମୁଣ୍ଡାମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ କନ୍ଦ, କନ୍ଦମୂଳ, ଫଳ, ଫୁଲ, ପତ୍ର, ପରିବା, ଶାଗ ଇତ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲରୁ ଠେକୁଆ, ହରିଣ, ବେଙ୍ଗ, ବଗୁଲୀ, ତିତିର୍, ବଟେର୍‌କୁ ଫାଶ ଦ୍ୱାରା ଫସାଇ ସେମାନଙ୍କ ମାଂସକୁ ଖାଇଥାନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ନଦୀ, ନାଳ, ପୋଖରୀ, ଝରଣା, କୃଷି ଜମିରୁ ମାଛ, ବେଙ୍ଗ, କଙ୍କଡ଼ା, ଗେଣ୍ଡା, କଇଁଚ, ଶାମୁକା ଧରି ଖାଇଥାନ୍ତି । କୃଷି ଓ ଜଙ୍ଗଲ ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ ରୋଜଗାର ଦେଇପାରୁ ନଥିବାରୁ

ଏମାନେ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଦିନ ମଜୁରିଆ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଦିନ ମଜୁରିଆ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଏମାନେ ରାଜ୍ୟ ବାହାରକୁ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଗାଁ ତଥା ସହରର କିଛି ମୁଣ୍ଡା ପରିବାରର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନେ ନର୍ସ, ଶିକ୍ଷକ, ଧ୍ୟାଇ, କିରାଣୀ, ଚପରାସୀ, ଓକିଲ, କମ୍ପାଉଣ୍ଡର, ଡ଼ାକ୍ତର, ଇଞ୍ଜିନିୟର, ଲେକ୍‌ଚର ଆଦି ପଦରେ ଚାକିରୀ କରନ୍ତି । ଏହିପରି ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କର ପେଶା ପାରମ୍ପରିକ ଓ ଆଧୁନିକ ଉଭୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଗ୍ରାମୀଣ ପରିବେଶରେ ରହୁଥିବା ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ବାସଗୃହ ଅତି ସରଳ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ତଥା ନିର୍ମାଣରେ ସ୍ଥାନୀୟ ସାମଗ୍ରୀର ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଘର ଦୁଇ ବଖରା ତଥା ଏକତାଲା ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଘରର କାନ୍ଥର ନିର୍ମାଣ ମାଟି ଦ୍ୱାରା କରାଯାଏ । କେଉଁ କେଉଁ ଘରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପଥର ଦ୍ୱାରା ନିଅଁ ଦିଆଯାଏ । ଘରର ତଳ କୋଠା ମାଟି ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । କୋଠାକୁ ଗୋବର ଓ ରଙ୍ଗମାଟି ଦ୍ୱାରା ଲିପାପୋଛା କରି ଚିକ୍କଣ କରାଯାଏ । ଘରକୁ ଜଙ୍ଗଲର କାଠ, ବାଉଁଶ, ଘାସ, ପତ୍ର, ଖପରା, ଛଣ, ନଡ଼ା ତଥା ତାଳପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ତିଆରି କରାଯାଏ । ଘରର ଛାତ ବା ଚାଳକୁ ତାଳ ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଛପର କରାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଘରକୁ 'ଚାନ୍ଦିନି' କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତି ଘରେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ବଖରା ହୋଇଥାଏ, ଯାହାକୁ ଦେବତା ଘର କୁହାଯାଏ, କାରଣ ଏହି ଘରର ଗୋଟିଏ ପଟ କାନ୍ଥରେ ପୂର୍ବୋଜ ଓ ଦେବୀଦେବତାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟ ଘରେ ବର୍ଷକର ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ସୁରକ୍ଷିତ ରହିଥାଏ, ତେଣୁ ଏହାକୁ ଭଣ୍ଡାର ଘର କୁହାଯାଏ । ମୁଖ୍ୟ ଘରେ ଘରର ମାଲିକ, ମାଲିକାଣି ତଥା ଛୋଟ ଛୁଆ ଶୟନ କରିଥାନ୍ତି । ଘରର ଚାରିପାଖେ ବାରଣ୍ଡା ରହିଥାଏ, ଯାହାର କାନ୍ଥ କାଠ, ବାଉଁଶ ତଥା ଚକଟା ମାଟି ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ । ବାରଣ୍ଡାର ବ୍ୟବହାର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ଭୋଜନ କରିବା, ବହିବା, କୃଷି ଉପକରଣ ରଖିବା, ବାସନ କୁସନ ରଖିବା, ଜାଳେଣି କାଠ ରଖିବା, ଅତିଥି ବସିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ହୋଇଥାଏ । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିରେ ଘର ଠାରୁ ବାରଣ୍ଡାର ଭୂମିକା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାର ରହିଥାଏ ଓ ଏହାକୁ ସଜାଯାଇ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଘରର ଚାରିପାଖ ସୀମାକୁ କାଠ ଓ ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା ଘେରା କରାଯାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଜଙ୍ଗଲୀ ପଶୁଙ୍କ କବଳରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଘର ବାହାରେ ବର୍ଷାଦିନେ ଶାଗ ଓ ପନିପରିବା ଲଗାଯାଏ । କିଛିକିଛି ଘର ଦୁଇତାଲା ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଦୁଇତାଲା ଘରକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା ପାଇଁ କାଠ, ବାଉଁଶ, ଘାସ, ସିରକଣ୍ଡା, ଖୁଜୁରୀ ପତ୍ର ତଥା ଚକଟା ମାଟିର ଜରୁରୀ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଆଦିମ କାଳରେ ମୁଣ୍ଡା ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟ ଗଛର ପତ୍ର ଓ ବକଳ ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ବେଶଭୂଷାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ସହରୀ ଓ ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ଜନାଜତିଙ୍କ ପୋଷାକ ଆଧୁନିକ ଓ ପାରମ୍ପରିକ ହୋଇଥାଏ । ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ପୁରୁଷମାନେ ପାରମ୍ପରିକ ପୋଷାକ ଧୋତି, କୁର୍ତ୍ତା, ମୁଣ୍ଡରେ ଧଳା ଗାମୁଛାର ପଗଡ଼ି, ପାଇଜାମା, ଅଙ୍ଗି, ଧଳା ଗଞ୍ଜି ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡାମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନକୁ ଶୁଭ ମାନିଥାନ୍ତି । ପର୍ବପର୍ବାଣି ଅବସରରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଆମ୍ବପତ୍ର ଖୋସିଥା'ନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧା ମହିଳାମାନେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶାଢ଼ିରେ ପୁରା ଶରୀରକୁ ଘୋଡ଼ାଇଥା'ନ୍ତି । ମହିଳାମାନେ ଲାଲ୍ ପାଇଡ଼୍ ଶାଢ଼ି, ଲାଲ୍ ରଙ୍ଗର ବ୍ଲାଉଜ୍, ସାୟା, ସୁଟ୍, ସାଲବାର, ଗଳାରେ ଧଳା ରଙ୍ଗର ଗାମୁଛା ପରିଧାନ କରନ୍ତି । ସହରୀ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଘରେ ସୁନା ରୂପାର ଆଭୂଷଣ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବେଳେ ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଘରେ ତମ୍ବା, ପିତଳ, ଲୁହା, ଅଲମୁନିୟମ, କାଚ, ଶଙ୍ଖ, ଶାମୁକା, ମାଳି ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଆଭୂଷଣ ଦେଖାଯାଏ । ମହିଳାମାନେ କାନରେ କାନଫୁଲ, ନାକରେ ନୋଥ, ଗଳାରେ ମଙ୍ଗଳସୁତ୍ର, ଅଣ୍ଟାରେ ଅଣ୍ଟାବିଛା, ପାଉଁଜି, ଝୁଣ୍ଟିଆ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା ମହିଳାମାନେ ନିଜକୁ ସଜାଇବା ପାଇଁ ଟିପା, କଜଳ, ସିନ୍ଦୁର, ଗଜରା, କରଞ୍ଜ ତେଲ, କାଠ ପାନିଆଁ, ଟିକି ଦର୍ପଣର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ଗାଁରେ ରହିଥିବା ମୁଣ୍ଡା ପରିବାରରେ ଘରେ ଉପକରଣ ରୂପେ ତମ୍ବା, ପିତଳ, ଷ୍ଟିଲ୍, ଆଲ୍‌ମୁନିୟମ, ଲୁହା, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍, ମାଟି, କାଠର ବାସନ କୁସନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପୂଜାପାଠ ତଥା ଧାର୍ମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅବସରରେ ଏମାନେ ପିତଳ ଓ ତମ୍ବାର କିଛି ପାତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବା ପାଇଁ ଆଲ୍‌ମୁନିୟମର ତସଲା ଓ ମାଂସ, ଶାଗ, ତରକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଲୁହାର କଡ଼େଇର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ପରିବା, ଶାଗ, ମାଛ, ମାଂସ କାଟିବା ପାଇଁ ଛୁରୀ ପନିକି, ଗଡାସାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ରୁଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଲୁହାର ତାୱା, ବେଲଣା କାଠି ପେଡ଼ି, ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଭୋଜନ ପାଇଁ ଷ୍ଟିଲର ଥାଳି, ଡାଟିଆ, ଗିଲାସ, ଢ଼ାଳ ଆଦି ବ୍ୟବାହାର କରାଯାଏ । ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ପିତଳ ଗରା, ମାଟିର ମାଠିଆ ତଥା ଲୁହାର ବାଲ୍ଟି ରହିଥାଏ ଓ ତାକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବା ପାଇଁ ମାଟିର ବଡ଼ ଘୁମ ରହିଥାଏ । ବର୍ଷକର ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବା ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡାମାନେ ମାଟିର ବଡ଼ ଘୁମ, କୋଠି, ଆଟୁ ନିର୍ମାଣ କରିଥାନ୍ତି । ଶସ୍ୟ ମାପିବା ପାଇଁ ବାଉଁଶ ଓ

ପିତଳ ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ପାହିଲି ଓ ଗଉଣି ରହିଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା କିଲପାଲ, ପଳା, ବଟକରା ମଧ ରହିଥାଏ । ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ପରିବାରରେ ଶୟନ କରିବା ପାଇଁ ଖଟ, ଖଟିଆ, ଚୌକି, ବାଉଁଶର ବେଞ୍ଚ ଓ ବିଛେଇବା ପାଇଁ ସୁଜନୀ ରହିଥାଏ । ଏମାନେ ତକିଆର ବ୍ୟବହାର ବରାବର କରିଥାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପେଷା କୃଷି ଅଟେ । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କ ଘରେ କୃଷି ଉପକରଣ ରୂପେ ହଳ, ଜୁଆଳି, ମଇ, କୋଦାଳ, କୋଡ଼ି, ଝାମ୍, ଖଣତି, ଗଇଁତା, ଖୁରୁପୀ ଇତ୍ୟାଦି ରହିଥାଏ । ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲର ବଣ ଗଛ କାଟିବା ପାଇଁ ଟାଙ୍ଗିଆର ବ୍ୟବାହାର କରିଥାନ୍ତି । ଫସଲ ଅମଳ ସମୟରେ ଏମାନେ କୁଲା, ଟୋକେଇ, ଓଡ଼ିଆ, ଦଉରା ଆଦି ଉପକରଣ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହି ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ଘାସ କିମ୍ବା ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ । ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଘରେ ବାଉଁଶର ଛତା, ବିଞ୍ଚଣା, ଛାପେଡ଼ା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ପଶୁପାଳନ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଉପକରଣ ଦେଖାଯାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - ଖୁଣ୍ଟ, ଘଣ୍ଟି, ନାଦ, ପଘା, ଗଳାମହୁରୀ, ଚୌରାସି, ଚୋଙ୍ଗା, ଚୋଙ୍ଗି ଇତ୍ୟାଦି । ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଘରେ ସୁରକ୍ଷା ଉପକରଣ ରୂପେ ଠେଙ୍ଗା, ବାଡ଼ି, ବାଟୁଳି, ଗଡ଼ାସା, ଭାଲା, ବେର, ବଲମ, ତୀର, ଧନୁଷ ରହିଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଟାଙ୍ଗିଆ, କାତି ସୁରକ୍ଷା ଉପକରଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମୀଣ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ଶିକାର କରିବାରେ ପାରଙ୍ଗମ । ଶିକାର ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ନିଜ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରିଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ବାଘ, ହରିଣ, ବାରାହା, ଜଙ୍ଗଲୀ ଘୁଷୁରୀ, ଠେକୁଆ ଶିକାର କରିଥାନ୍ତି । ବାଘ ଓ ଅନ୍ୟ ପଶୁଙ୍କ ଛାଲକୁ ଏମାନେ ଶୁଖେଇ ପୋଷାକ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି ଓ ଢୋଲ ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି । ହରିଣକୁ ମାରି ତା'ର ସିଙ୍ଗକୁ ରଗଡ଼ି ବିଭିନ୍ନ ଔଷଧ ତିଆରି କରନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଅନୁସାରେ ଗଛର ଖୋଳପାକୁ ପାଣିରେ ଫୁଟାଇ ପିଇବା ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ରୋଗ ଠିକ୍ ହୋଇଥାଏ । ଶିକାର ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ଜାଲ, ଫାସ, ବନିଶି, ଚିଲଉନ୍, ମୁସକଲ, ତୀର, ଧନୁଷ ଆଦି ଶିକାର ଉପକରଣ ରହିଥାଏ ।

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରକୃତିର ପୂଜା ଆରାଧନା କରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି କହିଲେ ଗଛ, ଲତା, ଫୁଲ, ଫଳ, ପାହାଡ଼, ନଦୀ, ନାଳକୁ ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ଧର୍ମକୁ 'ସାରଣା ଧର୍ମ' ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତାଙ୍କୁ 'ସିଂଗବୋଙ୍ଗା' ତଥା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବୀଙ୍କୁ 'ଧରିତ୍ରୀ ମାତା' କୁହାଯାଏ । ଏହି ଦେବତାମାନଙ୍କ ନିବାସ ସ୍ଥାନ ସରଣା ସ୍ଥଳରେ ହୋଇଥାଏ । 'ସିଂହବୋଙ୍ଗା' ବ୍ୟତୀତ ଏମାନେ 'ହାତୁବୋଙ୍ଗା' (ଗ୍ରାମ ଦେବତା), 'ଦେଶାଉଲୀ', 'ଜହେର୍ ବୁଢ଼ୀ', 'ଚାନ୍ଦୀ ବୋଙ୍ଗା' ଏବଂ 'ଓଡ଼ା ବୋଙ୍ଗା'ଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଦେବୀ ଦେବତା ରୂପେ ପୂଜା ଆରାଧନା କରିଥାନ୍ତି । ଜନଜାତୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାର୍ମିକ ଅବସରରେ ସିଂଗବୋଙ୍ଗାଙ୍କ ପୂଜା କରାଯାଏ । ସିଂଗବୋଙ୍ଗା ପୂଜାରେ ଧଳା ଫୁଲ, ଧଳା ଭୋଗ ପଦାର୍ଥ ତଥା ଧଳା କୁକୁଡ଼ାର ବଳୀ ଚଢ଼ାଯାଏ । ପୂଜା ଆରାଧନା ଗ୍ରାମର ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଧାନ ବା ପୂଜାରୀ ପାହାନ ଓ ତାଙ୍କ ସହାୟକ ମିଳିମିଶି ସମ୍ପନ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟଦେବୀ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାବି ପାହାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ସରଣା ସ୍ଥଳ'ରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଯାଏ । 'ଓଡ଼ା ବୋଙ୍ଗା' (କୁଳଦେବତା)ଙ୍କ ପୂଜା ଘରର ମୁଖିଆ ନିଜେ କରିଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ଦୁଇପ୍ରକାର ବୋଙ୍ଗାରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାନ୍ତି ।

(୧) ମନିତା ବୋଙ୍ଗା (ଉଦାର ଦେବାତ୍ମା)

(୨) ବନିତା ବୋଙ୍ଗା (ଅନଉଦାର ଦେବାତ୍ମା)

ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଆତ୍ମାଙ୍କ ପୂଜା ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ବଳିଦେଇ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତିତ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ଲୋକମାନେ 'ବୁରୁବୋଙ୍ଗା' (ପାହାଡ଼ ଦେବତା), 'ଇକିରୀ ବୋଙ୍ଗା' (ଜଳ ଦେବତା)ଙ୍କ ପୂଜା ଆରାଧନା ବଳିଦେଇ କରିଥାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତି ହିନ୍ଦୁ ଦେବୀ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ହିନ୍ଦୁ ବିଧି ବିଧାନରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ଇସାଇ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ମୁଣ୍ଡାମାନେ ଇସାଇ ଧର୍ମର ରୀତି ରିବାଜ ଅନୁସାରେ ନିଜର ଘରେ ଏବଂ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ପୂଜାପାଠ କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରାମୀଣ ପୂଜାରୀଙ୍କୁ 'ଡେହେରୀ' କୁହାଯାଏ । ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କାକୁ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତି ଓ ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପନ୍ନ କରେ ତାକୁ 'ଦେବଡ଼ା' କୁହାଯାଏ ।

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପର୍ବପର୍ବାଣି ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା 'ସରହୁଲ୍', 'ସୋହରାଇ', 'କରମା', 'ବୁରୁ ପର୍ବ', 'ମାଗେ ପର୍ବ', 'ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି', 'ଫାଗୁ', 'ବିରସା ମୁଣ୍ଡା ଜୟନ୍ତୀ', 'ସିଦ୍ଧୁକାହ୍ନୁ ଜୟନ୍ତୀ', 'ହୋଲି' ଇତ୍ୟାଦି । ପର୍ବପର୍ବାଣି ତଥା ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସାମୂହିକ ନୃତ୍ୟ ସଂଗୀତ, ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ । ଏହି ନୃତ୍ୟ ସଂଗୀତରେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଗୋଟିଏ ସମୂହଙ୍କର ସାମୂହିକ ସମ୍ପତି ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ଘରେ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖାଯାଏ । ସେହି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - ମାଦାଳ, ଢୋଲ, ନାଗେରା, ଘଡ଼ା, ଥାଳି, ଡାଙ୍କ, ଝୁମର, ବଂଶୀ, ବାଂସୁରୀ, ଝାଞ୍ଜ ଇତ୍ୟାଦି ।

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କର ଗୋତ୍ର ମୁଖ୍ୟତଃ ପିତୃପକ୍ଷୀୟ ହୋଇଥାଏ ଓ ଗୋତ୍ର ବହିର୍ବିବାହ ନିୟମକୁ ଏମାନେ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି

ଜନଜାତିରେ ମୋଟ ୬୪ ଗୋତ୍ର ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନେ ଗୋତ୍ରକୁ 'କିଲ୍ଲୀ' କହିଥାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - ଭେଙ୍ଗେରା (ଘୋଡ଼ା), ବୋଦରା, ପୂର୍ତ୍ତି (ଘଡ଼ିଆଳ), ହଂସା (ହଂସ), କନ୍ଦରୁ (ମାଛ), ଅବା (ଆମ୍ବ), ବାଲୁମ (ଲୁଣ), ଅଇନ୍ଦ (ମାଛ), ଜିରହୁଲ୍ (ଫୁଲ), ହୋରୋ (କଇଁଚ), ନାଗ (ସାପ), ଗୋନ୍ଦଲେ, ନିମକ, ମୁଣ୍ଡାରୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରଚୀନ କାଳରେ ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିଙ୍କ ବିଭାଜନ ଦୁଇଟି ସମୂହରେ ହୋଇଥିଲା । (୧) ପ୍ରାଚୀନ ଶାଖା, (୨) ନବୀନ ଶାଖା । ପ୍ରାଚୀନ ଶାଖାର ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ 'ମହଲୀ ମୁଣ୍ଡା' ବା 'ପାତର ମୁଣ୍ଡା' କୁହାଯାଉଥିଲା । ନବୀନ ଶାଖାର ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ 'କାମ୍ପତ ମୁଣ୍ଡା' କୁହାଯାଉଥିଲା । ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପାତର ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ସ୍ଥାନ କାମ୍ପତ ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିମ୍ନ ଥିଲା । ମୁଣ୍ଡା ଗାଁର ଆରମ୍ଭିକ ନିବାସୀଙ୍କୁ 'ଖୁଣ୍ଟକଟୀଦାର' କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହିପରି ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ସଂଗଠନର ଡିଜାଇନ୍ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ ।

ବ୍ୟକ୍ତି --- ପରିବାର ---- ବଂଶ --- ଗୋତ୍ର --- ସାମାଜିକ ବର୍ଗ --- ଜନଜାତି

ମୁଣ୍ଡା ଜନଜାତିର ଗ୍ରାମକୁ 'ହତୁ' କୁହନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁପରେ ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ସମାଧିସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ତିମ ସତ୍କାର କରାଯାଏ । ସମାଧିସ୍ଥଳକୁ 'ଶାସନ' କୁହନ୍ତି । ଶାସନ ପାଖରେ ଏକ ବଡ଼ ପଥର ରଖାଯାଏ, ଯାହାକୁ 'ଶାସନ ଦିରି' କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତି ଗାଁରେ ଏକ ଯୁବଗୃହ ରହିଥାଏ, ଯାହାକୁ 'ଗୀତିଓଡ଼ା' କୁହାଯାଏ । 'ଗୀତିଓଡ଼ା'ରେ ସମସ୍ତ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡା ସମାଜର ସଂସ୍କାର, କୁସଂସ୍କାର, ପାରମ୍ପରିକ ଜୀବନଶୈଳୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ସଭ୍ୟତାରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଥା ରହିଅଛି । ମୁଣ୍ଡାରୀ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ 'ଗୋନୋଙ୍ଗ୍' କୁହାଯାଏ । ଶିଶୁର କର୍ଣ୍ଣ ଖୋଦନ ପ୍ରଥାକୁ ଏମାନେ 'ତୁକୁଇ ଲୁତୁର' ସଂସ୍କାର କୁହାଯାଏ । ଗ୍ରାମରେ ମୋଟ୍ ତିନୋଟି ସ୍ଥଳ ରହିଥାଏ ।

(୧) ସାରଣା (ପୂଜା ସ୍ଥଳ)

(୨) ଆଖଡ଼ା (ପଞ୍ଚାୟତ ବୈଠକ)

(୩) ଶାସନ (ସମାଧି ସ୍ଥଳ)

୨୦ ରୁ ୨୨ ଗୋଟି ଗାଁକୁ ନେଇ 'ପହଡ଼ା ପଞ୍ଚାୟତ' ଓ ଏହାର ମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ 'ମାନକୀ' କୁହାଯାଏ । ସଭା ବା ବୈଠକ ବସୁଥିବା ଜାଗାକୁ 'ଆଖଡ଼ା' କୁହାଯାଏ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଶ୍ରୀବାସ୍ତବ, ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମା, ଝାରଖଣ୍ଡକେ ଜନଜାତିୟାଁ ଆନ୍ଦୋଲନ ଏବଂ କ୍ଷେତ୍ରୀୟତାବାଦ୍, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ବନ୍ୟା ପବ୍ଲିକେସନ, ୨୦୨୨ ।

୨. କପରଦାର, ମନୋଜ କୁମାର, ଝାରଖଣ୍ଡ କି ଆଦିବାସୀ କଳା ପରମ୍ପରା, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ପ୍ରଭାତ ପ୍ରକାଶନ, ୨୦୨୩ ।

୩. ଶର୍ମା, ବିମଲ ଚରଣ, ଝାରଖଣ୍ଡ କି ଜନଜାତିୟାଁ, ଝାରଖଣ୍ଡ ଝରୋଖା ପବ୍ଲିକେସନ, ୨୦୧୪ ।

❖ ❖ ❖